

Gerold **L**ászló

Hűtlen hűség

Urbi et orbi. Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka

Az előadás címe inkább a városnak és a világnak évente elmondott, a rendszeres újesztendei tévéközvetítések által is ismertté vált pápai áldást idézi fel bennünk, mint Pilinszky János azonos című színművét, amely másik három drámai szöveggel (*Gyerekek és katonák; Síremlék és Élőképek*) együtt a költő *Végkifejlet* (1974) című kötetében jelent meg, s amely ezekhez hasonlóan csak nagy ritkán kap(ott) színházi nyilvánosságot, akkor sem a „nagy” színházak, hanem a színházi kísérletek iránt fogékony réteggközönség érdeklődésére számító társulatok jóvoltából, s mindenekelőtt a két hosszabb szöveg, a *Gyerekek és katonák* s az *Élőképek*.

Ennek fényében nem meglepő, sőt, egyenesen természetes, hogy színházi életünk leginkább kísérletező színháza Pilinszky János *Urbi et orbi* című jelenete alapján készült előadással lépett közönsége elé. Igen, a mű alapján (a színlapon olvasható: „Pilinszky János azonos című darabját fokozatosan mellőzve”), mert nem Pilinszky művét viszik színre, ebből csak néhány mondat hangzik el (Heiner Müllertől vett monológgal együtt), hanem a bűn, a bűnhődés és a megtisztulás stációit megjelenítve szólnak (igen intenzív színházi nyelven) a jelenet sugallta szeretet utáni emberi igényről, vágyról. Ebben a tekintetben az előadás hű Pilinszkyhez, ugyanakkor hűtlen is hozzá, mert az előadás nem az agonizáló Fehér pápa s őt a vallási trónon felváltani hivatott Fekete pápa vitája, hanem négy egyszerű, hétköznapi ember vallomása által szól a szenvedést kiváltó bűnről és a megtisztulás igényéről. Az előadás utolsó mondata: „Korbácsolj meg!”

Ha Pilinszky-nél keresnénk ehhez a folyamathoz szövegbeli fogódzókat, akkor talán a Fehér pápa néhány mondatára hivatkozhatunk: „Minden, ami szenny és éltető víz volt bennem, menekül tagjaimból.” – „A kín leterített. Palástomon a testi szenny egybemosta a liliumokat. Ezen kívül semmim

sincs többé. Egyedül olykor-olykor az enyhület. Hajnalban a szemközti háztetők s a fák rendezett és rendezetlen fekete rajzában a nap, mint egy feltört madártojás.” – „Úgy szeretnék már szembetalálkozni Istennel.”

A Pilinszky-szöveg két papája helyét az előadásban két férfi és két nő foglalja el. Mind a négyen interjúban vallanak. A kérdéseket a betanultság ellenére is improvizációnak tűnő/ható formában a közönség soraiban ülő, illetve a színpad szélén álló másik három szereplő teszi fel. Így utal a rendezés arra, hogy akár mi is kérdezhetnénk, de arra is, hogy – mivel sorainkból kerül ki a következő interjúalany – ebben a kegyetlen faggatósdiban mi is sorra kerülhetnénk, illetve arra, hogy lényegében színházról van szó, színházban vagyunk, előadást nézünk.

Mind a négy kérdeztetről kiderül, hogy életük merő alakoskodás. A szende, szép és okos Móni (Béres Márta) álszent, aki a látszat ellenére a testi vágy megszállottja, s akit a kérdezők, miután záporozó kérdéseikkel őszinte megnyilatkozásra bírnak, arra kényszerítenek, hogy mintegy bűneitől való jelképes megtisztulásul szappannal mossa meg a nyelvét. Az önvizsgálatra kényszerítés folyamata ismétlődik meg a további három szereplő esetében is. Tiborról (Mészáros Árpád), a fegyelmet magára erőltetett hivatalnokról kiderül, hogy a merev külső a vágyott szeretethiányt hivatott pótolni vagy inkább leplezni. Jelenete végén ő egy hosszában félbevágott hordóba bújik, összekuporodik, mint egy magzat az anyaméhben, mintegy jelezve ezzel, hogy újjá kellene/szeretne születni ahhoz, hogy más életet élhessen, ehhez azonban meg kell tisztulnia. Ezt jelképezi a jelenet folytatása: négykézlábra ereszkedik s tűri, elszenvedi, hogy társa vizes kötéllel megkorbácsolja (igazi fizikai próbatétel!). Zoltán (Mikes Imre Elek), a tanár vétke a pedofília. Zsuzsáé (Erdély Andrea) pedig a nimfománia. Hogy az előbbi vétkeknél az előadás azt is, ezt is súlyosabb bűnnek ítéli meg, azt a két jelenet záró pillanata jelzi. Zoltán – miután egy fekete műpénisszel kell felidéznie az alig tizenegy éves Marika elcsábítását – vezeklésként rángógörcsöt idéző produkciót mutat be. Zsuzsa pedig, akinek minden második szava fasz, hogy „nyelve” megtisztuljon, artikulálatlanságba torzuló többperces üvöltéssel demonstrálja szenvedését s megtisztulási vágyát. Ebben a jelenetben nyer igazi értelmet az előadást műfajilag pontosítandó meghatározás: „verbális textuális oralitás”.

A négy élettörténet, amit közös megtisztulási rítus zár le – ennek végén mondja Zsuzsa: „Korbácsolj meg!” – azt a Pilinszky-gondolatot fejezi ki, amit az író Az isteni dramaturgiáról című esszéjében így fogalmaz meg: „Minden emberi élet keletkezés és elmúlás párbeszéde, szükségszerűen drámai felépítésű.”

Ezt a drámaiságot fejezi ki az előadás, melyben Urbán András rendezésének erénye, hogy miközben Pilinszky szövegét arra használja fel, hogy urbi et orbi közhírré adja a bűnről, a szenvedésről és a megtisztulási vágyról szóló színházi példabeszédét, s hogy gondolatilag feszes előadásba szerkesztette a költő-drámaíró szövegének néhány részletét a spontán rögtönzészerrű, négy-szeri kegyetlen kérdés-felelet „játékkal”, sikerül színészeit a szenvedélyes kérdés pozíciójából az intenzív átélés ekstázisába emelni. Ebben Béres Márta és Mikes Imre Elek vallomása a naivságból adódó humorból keveri ki a tragikum színeit, míg Erdély Andrea és Mészáros Árpád esetében a szerepformálás kiindulópontja a humor helyett az erőltetett, de fokozatosan vagy gyorsan feladott, leleplezett önfegyelem.

Kegyetlen, de mélyen emberi előadás.

Élet-színház.

URBI ET ORBI

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ SZÍNHÁZ, SZABADKA

Rendező: URBÁN András

Színészek: BÉRES Márta, ERDÉLY Andrea, MIKES Imre Elek, MÉSZÁROS Árpád